

PREKARYA KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ

Theoretical Framework of the Precariat

Özgür Yılmaz*

Öz

1970’li yıllarda meydana gelen küreselleşme ve neoliberalizm, ekonomi, toplum ve siyaset alanlarında köklü dönüşümlere ön ayak olmuştur. Fordist üretim biçiminden postfordizm geçişte görüleceği üzere bu dönemde yeni emek biçimleri ortaya çıkmıştır. Postfordizm aynı zamanda esnek üretim adı verilen güvencesizliğin artışıyla da bilinmektedir. Guy Standing bu dönüşüm süreçlerinden hareketle güvencesizlik belirlenimli bir kavram önermektedir: Prekarya. Prekarya kavramı işçi sınıfından farklı bir kategorizasyon olarak ondan daha aşağıda yer almakta olan bir toplumsallığı işaret etmektedir. Prekarya tam olarak sınıf şeklinde tanımlanamamakla birlikte sınıfsal özellikler de taşımaktadır. Dolayısıyla Marksizm’in “kendi için sınıf olmak” ifadesiyle düşünülürse prekaryanın sınıf olma yolunda ilerlediği söylenebilir. Çalışmada prekarya kavramının teorik çerçevesi, onu etkileyen kavramlar, günümüzde prekaryanın hangi tabakalardan oluştuğu ve kavrama yönelik eleştiriler incelenecektir.

71

Bu inceleme aynı zamanda prekaryanın güvencesiz varoluşuna dikkat çekmektedir. Güvencesiz varoluşla kastedilen yalnızca emek süreçlerini değil aynı zamanda toplumsal dönüşümleri de kapsamaya imkân verecek bir olgudur. Böylelikle görülecektir ki bugün artış halinde olan intihar vakaları ve sosyal medya bağımlılığı gibi faktörler, popülizm fenomeninin yükselişte oluşu prekaryanın güvencesiz varoluşuyla ilintilidir.

Anahtar Sözcükler: küreselleşme, neoliberalizm, sınıf, prekarya, güvencesizlik

Abstract

Globalisation and neoliberalism happened in the years of 1970s caused radical changes in the areas of economy, society and politics. In this period, which can be seen in the process of fordism

* İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Doktora Programı Öğrencisi, İstanbul Türkiye, ozguryilmaz955@gmail.com Orcid: 0000-0003-3020-8550
Doctoral Student of Department of Journalism of İstanbul University, İstanbul Turkey, ozguryilmaz955@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3020-8550
Geliş Tarihi / Received: 12.01.2022 - Kabul Tarihi / Accepted: 05.03.2022

to postfordism, new labour types occurred. Postfordism is also known with flexibilisation. Guy Standing recommends a concept for this process: Precariat. Precariat is different from proletariat and marks a subcommunity below proletariat. Precariat cannot be described as a class but it has a class characteristics. Therefore with Marxian concepts, precariat is not a class for itself but it tries to be a class for itself. In this study it is researched the theoretical framework of precariat and then its affecting concepts, today's component of precariat and critics against the concept.

This research also remarks the unsecured being of precariat. The unsecured being is a phenomenon that not only involves labour process but also social changes. Therefore it can be seen that suicides and social media addiction of today and the rise of populism is related with the unsecured being of precariat.

Key Words: globalisation, neoliberalism, class, precariat, precarity

Giriş

Prekaryaya kavramı Guy Standing tarafından 2000'li yılların başında gündeme getirilmiştir. Kavram, Standing tarafından kullanıldığı şekilde kadar sistematik olmasa da daha önceleri de kullanılmıştır (Serter, 2015: 238). Kavram, Standing'in ardından sistemli bir şekilde tartışılır hale gelmiştir. Fakat söz konusu kavramla ilgili bir takım kavramsal karmaşaların yaşandığı söylenebilmektedir. Guy Standing "Prekaryaya Yeni Tehlikeli Sınıf" (2020) (*Prekaryaya olarak kısaltılacaktır*) başlıklı kitabında prekaryayı bir sınıf ya da katman anlamına gelebilecek şekillerde kullanmıştır (Standing, 2020: 111 ve 245). Dolayısıyla prekaryaya kavramını anlamak için öncelikle onun ne tür bir içeriğe sahip olduğunu kavramak gerekmektedir. Bu amaçla prekaryaya kavramını etkileyen diğer kavramlar incelenmelidir. Prekaryaya kavramının tartışılmasındaki zorluğu aşmak için tarihsel bir yaklaşımla kavramı kendi politik, ekonomik ve kültürel bağlamları içinde incelemenin kolaylaştırıcı olduğu düşünülmektedir (Muntaner, 2016).

Prekaryaya bir sınıf mıdır? Sınıfsal bir tabaka mıdır? Sınıf altı bir oluşum mudur? Bir kategori midir? Yahut bir durum mudur? Bu sorulara yanıt vermek için Standing'in takip ettiği izlek incelenmelidir. Bunu yaparken Standing'in kitabın girişinde sorduğu soruların atlanmaması gerekmektedir. Sözü edilen sorular şu şekildedir: "Prekaryaya kimdir? Büyümesini neden önemsemeliyiz? Söz konusu grup neden büyüyor? Bu gruba kimler giriyor? Ve kaybedecek zinciri bile olmayanlar, yani prekaryaya, bizi nereye götürüyor?" (Standing, 2020: 9). Bu sorular, çalışmada takip edilen kronolojik çizgiyi sunmaktadır.

Literatür taramasına dayalı bu nitel araştırma, prekaryaya ve prekaryaya ile ilişkili kavramlara odaklanmaktadır. Çalışmanın temel varsayımı bugünün ekonomik sisteminde güvencesizliğin hâkim belirleyen olduğu yönündedir. Prekaryaya ile

ilintili kavramlardan bazıları Standing’ın (2020: 13) bahsettiği üzere Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Jürgen Habermas, Michael Hardt ve Tony Negri, Hannah Arendt gibi düşünürlerin yapıtlarında aranmalıdır. Böylelikle bu kavramların açıklanmasının ardından prekarya kavramının niteliğine ilişkin bir tartışma yürütülebilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde prekarya kavramının belirleyenleri ele alındıktan sonra, ikinci bölümünde prekaryanın niteliğine ilişkin bir tartışma yürütülmüş, üçüncü bölümde günümüz kapitalizmde prekaryanın görünümünden örnekler sunulmuş ve bunun ardından yine aynı bölümde prekarya kavramına yönelik eleştiriler ele alınmıştır.

Prekarya Kavramının Belirleyenleri

Prekarya kavramının etimolojik kökenlerine bakıldığında İngilizce’deki “**precarious**” (güvencesiz) ve “**proletariat**” (proletarya) kavramları görülmektedir (Standing, 2020: 21). Prekarya -Standing’e (2020:30) göre- tarih boyunca var olagelmıştır. Terimin basit anlamıyla güvencesizlik “farklı düzey ve özellikleriyle bütün zamanlarda ve bütün toplumlarda var olmuştur” (İlhan, 2019: 361). Standing (2020: 24) prekaryanın Marksist lümpen proletarya kavramı ile karıştırılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak lümpen proletarya kavramı her ne kadar prekaryanın doğrudan karşılığı -yahut 21. yüzyıla uyarlanmış versiyonu- olmasa da onu anlamak için elverişlidir.

Marx “tehlikeli sınıflar” olarak betimlediği lümpen proletaryayı geçiş sınıfları olarak ifade etmiştir (Swingewood, 2014: 90). Marx her ne kadar lümpen proletaryaya karşı bir “husumet” geliştirse de (Dworkin, 2021: 62) bu kavram bugün yeni bir perspektifle tartışılmaktadır. Çünkü bugünün lümpen proletaryasına bu husumetle yaklaşmak, “küresel işçi sınıfının epey büyük bir kısmını kenara atmak demektir” (Merrifield, 2021). Dolayısıyla çalışma -Standing’in “yeni tehlikeli sınıf” olarak tanımladığı- prekarya ile -Marx’ın “tehlikeli sınıf”ı- lümpen proletarya kavramlarını eşit görmemekte ve aynı zamanda bu kavramlara bir önyargı ile yaklaşmamaktadır.

Prekaryanın güvencesiz bir toplumsallığa gönderme yaptığı ortadadır. Fakat prekarya kavramının içeriğine dair bir tartışma geliştirmeden evvel Standing’in etkilendiği düşünürlerin görüşlerini irdelemek gerekmektedir. Bu isimlerden ilki Pierre Bourdieu’dur.

Bourdieu’nun prekarya kavramına etkileri, düşünürün güvencesizlik mefhumu ile alakalı görüşlerinde aranabilir. 2000 yılında “**Job insecurity is everywhere now**” (İş güvencesizliği artık her yerde) başlıklı yazısı, Standing’in

etkilendiği kaynaklardan biridir. Bourdieu bu çalışmasında öncelikli olarak iş güvencesizliğinin ne olduğuna ve ortaya çıktığı alanlara değinmektedir. Buna göre güvencesizlik özel sektörün yanı sıra kamu sektöründe de görülmektedir. Yarı zamanlı ya da geçici işler güvencesizliğin en çok görüldüğü çalışma pratikleri halini almıştır. Gazetecilik, medya ve eğitimin yer aldığı kültür endüstrisi gibi alanlar güvencesizliğin yaygın olduğu sektörler halini almıştır. Bourdieu'ya göre güvencesizlik fenomeni kişilerin kimliklerini ve dünya ile kurdukları ilişkiyi de etkilemektedir. İşin gelip geçici doğası ve işsizlik gibi durumlar kimlik üzerinde gözle görünür etkiler bırakmaktadır. Güvencesizlik beraberinde gelecek kaygısı ve umutsuzluk gibi veçheleri de getirmektedir: Bu kurguda gelecek bütünüyle belirsizdir. Geleceğin belirsizliği, kişinin içinde bulunduğu mevcut durumu tamamiyle kabul etmesine yol açar. Mevcut durumun kabullenilişi kolektif bir bilincin yansımasıdır. Özellikle gelişmemiş ülkelerdeki bu kabulleniş durumu umutsuzluk ve ataleti körüklemektedir. Bourdieu işsiz ya da çalışan olsun bu toplumsallığı altproletaryaya olarak niteler. Proletaryaya kıyasla altproletaryanın geleceği düşünecek herhangi bir güvencesi yoktur. İşsizliğin fazla oluşu beraberinde iş için gerçekleşen rekabetin artışı da getirmektedir. Böylelikle altproletaryada dayanışma duygusu yok olmakta, bu rekabet kendini yer yer şiddet gösterileriyle açığa vurmaktadır. Dolayısıyla kişilerde mevcut toplumsal ve ekonomik sistemin değişmesi için verilen mücadele sinizmlerle sekteye uğratılmaktadır (Bourdieu, 2000: 82-84)

Bourdieu aynı zamanda güvencesizlik halinin yalnızca güvencesiz olarak çalışanları etkilemediğini dile getirmektedir. Yaygınlaşmaya başlayan güvencesizlik, güvenceli çalışanlar için de bir tehdit olarak kullanılmaktadır. Ancak bu tehdit “esnek çalışma” adı altında gizlenmektedir. Bourdieu güvencesizliğin gerekçesi olarak küreselleşmeyi göstermektedir. Güvencesizlik neoliberaler için yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik de bir ihtiyaçtır. Neoliberal politikalar yalnızca ulusal alanda değil küresel alanda da rekabeti körüklemektedir. Ulusal alanda faaliyet gösteren bir şirket yurtdışında yeni pazarlar elde etmeye çabalarken aynı anda ucuz işgücüne erişmenin yollarını da aramaktadır. Ucuz işgücü genellikle güvence kaybının ilk kurbanları haline gelir. Bu işçiler aynı zamanda yoksulluk düzeyindeki maaşlara mahkûm durumdadır. Bourdieu gözlemlerini, işçileri güvencesizliğe ve esnekliğe mahkûm eden faktörlerden birinin geçmişin mücadele mantığı olduğunu ifade ederek bitirip bu anlayışın aşılmasını önererek noktalamaktadır (Bourdieu, 2000: 84-86).

Prekaryanın kavramsal çerçevesindeki önemli bir diğer nokta ise Hardt ve Negri tarafından ortaya atılan Çokluk kavramıdır. Çokluk kavramının yanı sıra İmparatorluk kavramı da Bourdieu tarafından ifade edilen küreselleşme sürecini açıklar niteliktedir. İmparatorluk kavramı geçmişteki imparatorluklar gibi karma yönetim biçimlerini içinde barındırır. İmparatorluk, “Dünya Bankası gibi ulus-aşırı birimlerden ulus-devletlere ve oradan yerel ve bölgesel sivil toplum kuruluşlarına kadar, görece otonom özelliğe sahip farklı tipte yapı ve örgütlerin bütünlüklü bir küresel teşkilat içinde” beraber çalışmasıdır (Hardt & Negri, 2015: 11). Fakat geçmişin imparatorluklarından farklı olarak bugünün İmparatorluk’u merkezsizdir, iktidar çeşitli kuruluşlar arasında dağılmış haldedir. Bununla ilintili olarak İmparatorluk’ta “dışarı” yoktur, İmparatorluk sınır tanımamaktadır. Çokluk ise, halk kavramıyla karşılaştırılamayacak şekilde, indirgenemez bir çoğulluk olarak tanımlanabilir. Çokluk, edilgen konumda bulunan “kalabalık” ve “kitle”den farklı olarak etkin bir çoğulluğu betimler ve otonomi ve demokrasiyi gerçekleştirme potansiyeline sahiptir (Hardt & Negri, 2015: 12). Böylelikle İmparatorluk küreselleşme ile gelen merkezsiz, yersiz yurtsuz, “yeni bir yönetim mantığı ve yapısı, kısacası yeni bir egemenlik biçimi” şeklinde yeni bir yönetsellik yaratmıştır (Hardt & Negri, 2015: 15). Çokluk ise bu noktada gerek proletaryayı gerekse halk kavramlarını aşan bir noktada önerilmektedir.

Egemenliğin yeni bir biçimi olarak İmparatorluk, ulus devletlerin küresel akışı düzenleme yetisinin yitmesi vesilesiyle kendi sınırları içinde dahi egemen otoriteler olmaktan çıkması sonucu gündeme gelmektedir (Hardt & Negri, 2015: 15). Yönetim mantığı ve yapısındaki bu değişim, hâkim üretim paradigmalarındaki dönüşümle birlikte ele alınmalıdır. Sanayi tipi ekonominin rolünün azaldığından bahseden Hardt ve Negri, fabrika emeğinin rolünün de azaldığı ifade etmektedir. Fabrika emeğinin boşalttığı alan ise iletişimsel, duygulanımsal ve ortak emek adı verilen kavramsalıklar tarafından doldurulmaktadır. Emeğin biçimlerindeki bu değişim, Hardt ve Negri tarafından biyo-politik üretim olarak adlandırılmaktadır. Biyo-politik üretim ise “ekonomik, politik ve kültürel alanların giderek örtüştüğü ve birbirini sardığı, bizatihi toplumsal hayatın üretimi” şeklinde ifade edilmektedir. Tüm bu süreç Hardt ve Negri tarafından “ekonominin postmodernleşmesi” olarak da adlandırılmaktadır (Hardt & Negri, 2015: 17). İmparatorluk toplumsal dünyanın tüm katmanlarında faaliyet yürütmektedir (Hardt & Negri, 2015: 18). Bu durum, biyo-politik üretimin bir yansıması olarak okunabilmektedir. Yani İmparatorluk iktidarını her alanda hissettirmektedir, Çokluk ise İmparatorluk’un bu tahakkümünü hissetmektedir.

Hardt ve Negri'ye göre İmparatorluk, Çokluk tarafından ayakta tutulmaktadır. Ancak Çokluk'un tahakküm altında olduğu gerçeği, otonom bir karşı-İmparatorluk fikrinin potansiyeline engel teşkil etmemektedir. İmparatorluk ile emperyalist güçler arasındaki rekabet yerini postkolonyal ve postemperyalist tek bir iktidara bırakmıştır (Hardt & Negri, 2015: 31). İmparatorluğu doğuran çatışmaları çözme yetisidir. Böylelikle küresel arenadaki müdahalelerini tüzel açıdan meşru bir noktada konumlandırmayı başarabilmektedir (Hardt & Negri, 2015: 37). Bu açıdan bakıldığında İmparatorluk iki işlevi yerine getirmektedir: “üretim ağlarının küreselleşmesini destekleyen ve dünya düzeni içinde bütün güç ilişkilerini sarmaya çalışan geniş ağın merkez üssü” olmak ve “düzeni tehdit eden yeni barbarlar ve asi kölelere karşı güçlü bir polislik işlevini” uygulamak (Hardt & Negri, 2015: 41). Görüldüğü üzere Hardt ve Negri'nin İmparatorluk kavramı, geçmişin ulus devletlerinden farklı olarak iktidar mekanizmalarını küresele yaymaktadır.

İmparatorluğun polislik işlevi disiplin mekanizmasını beraberinde getirmektedir. Hardt ve Negri disiplin toplumu kavramını Foucault'dan hareketle “toplumsal komuta mekanizmasının, adetleri, alışkanlıkları ve üretici pratikleri üreten ve düzenleyen yaygın bir dispozitif”ler ya da aygıtlar şebekesi yoluyla kurulduğu toplumdur” şeklinde açıklar (Hardt & Negri, 2015: 44). Disiplin toplumunda iktidar artık iletişim sistemleri ve enformasyon ağları vasıtasıyla beyinleri ve refah sistemleri ve gözetim etkinlikleriyle de bedenleri denetim altında tutmaktadır. İktidarın hayatlar üzerinde sağladığı bu denetim süreci biyoiktidar olarak da adlandırılabilir. Biyoiktidar hayatın üretimi ve yeniden üretimine odaklanmaktadır (Hardt & Negri, 2015: 45).

İmparatorluğun gelişmesinin küresel ekonominin dönüşüm süreciyle ilintili olduğu dile getirilmiştir. Bu noktada Hardt ve Negri tarafından dikkat çekilen bir diğer önemli nokta da iletişim ağlarının gelişmesinin söz konusu süreçteki organik etkisidir. “İletişim küreselleşme hareketini ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda onu örgütler ve bunu ağ örgüsündeki karşılıklı bağlantıları çoklaştırarak ve yapılaştırarak örgütler” (Hardt & Negri, 2015: 55). Burada da bahsi geçen emek ve üretim süreçlerinde yazarlar tarafından verilen en uygun örnek Fordist fabrika emeğinden postfordist Toyotist modele geçiş olarak gösterilebilir (Hardt & Negri, 2015: 294). Bu değişim ve dönüşüm sürecinde endüstriyel emeğin terk edilmesi odak noktada yer almakta, dünya sistemleri analizi çerçevesinde düşünüldüğünde çevre ülkeleri de etkilemektedir:

“Küresel hiyerarşide orta düzey konumlar için rekabet, endüstrileşme üzerinden değil üretimin enformatikleşmesi üzerinden yürütülüyor.

Hindistan ve Brezilya gibi değişik ekonomileri içinde barındıran geniş ülkeler, eşzamanlı olarak her düzeyden üretim sürecini -enformasyon temelli hizmet üretimi, modern endüstriyel mal üretimi ve geleneksel zanaatlar, tarım ve madencilik destekleyebiliyorlar. Bu üretim tarzlarının düzenli bir sırayla birbirini takip etmelerine gerek yoktur; bunlar daha ziyade birbirine karışır ve yan yana var olurlar. Bütün bu üretim tarzları dünya pazarının ağırları içinde ve enformasyon temelli hizmet üretiminin tahakkümü altında varlığını sürdürüyor” (Hardt & Negri, 2015: 293).

Buraya kadar olan noktada İmparatorluk kavramı etrafında şekillenen üç önemli kavramsallaştırma prekarya konusu ile ilgili görünmektedir: Çokluk, biyoiktidar, emek ve üretim süreçlerindeki dönüşüm. Emek ve üretim süreçlerindeki dönüşüme Bourdieu tarafından da dikkat çekildiği hatırlanacaktır. Çokluk ise Hardt ve Negri'nin özgün katkıları olup prekarya kavramı açıldığında irdelenebilir. Bu noktada prekarya kavramını algılamayı kolaylaştıracak önemli bir kavram biyoiktidar kavramıdır. Biyoiktidar ise doğrudan Foucault ile ilişkili bir kavramdır.

Foucault'nun biyoiktidar kavramı, iktidarın yalnızca insanların üzerinde uygulanan ve yapılmaması gerekenleri betimleyen güç olarak tanımlanmamaktadır. Dolayısıyla biyoiktidar, baskıcı bir güçten ziyade “yaşamaya izin veren” olarak da tanımlanabilir. Biyoiktidar neoliberal yönetim tarzı ile yakından ilişkilidir. Neoliberalizmin yönetme başarısı bireyleri kendi kendilerinin girişimcileri olarak kodlamasında yatmaktadır. Neoliberalizm bireyler arasındaki rekabeti devamlı olarak körüklemektedir. Girişimcilik tüm kararların rasyonalize edilmesini beraberinde getirmektedir. Kişiler böylelikle kabul etmeye eğilimli hale gelir ve rekabet ve güvencesizlik normalleştirilir (Foucault'dan akt. Masquelier, 2019: 135-139).

Neoliberalizm ile ilişkili bir kavram olarak biyoiktidar bireyleri girişimciler haline getirdikten sonra güvencesizliği onları yönetebilir kılmak için kullanmaktadır. Girişimci toplumda korku faktörü sorumluluğun, güven hissiyatının ve kendine olan güvenin temeline döşenmektedir. Neoliberal yönetimsellik tehlike kültürünü yaygınlaştırmaktadır. Böylelikle özelleştirme programları, ekonominin finansallaşması ve emeğin esnekleştirilmesi mümkün hale gelmektedir. Kişinin kendi tatmini de bu korku kültüründen bağımsız değildir. Bu noktada özgürlük konusu gündeme gelmektedir: Bireyler risk almak için özgür bırakılmalı, özgür kalmak için ise risk almalıdır. Dolayısıyla girişimci bir toplumda özgürlük mefhumu serbest pazar ekonomisi ile zorunlu bir ilişkiye mecbur durumda bırakılmıştır. Bu girişimci toplum bireyleri

toplumsallık anlayışından izole eder ve bireyselleşmeyi hat safhaya getirir. Bireyler birbirlerine karşı davranışlarında bir zarar beklentisi içinde hareket etmektedir. Peki bu girişimci topluma herhangi bir direniş mümkün müdür? Tekil reddedişler, ufak sabotajlar ve direnişler girişimci toplumun bireylerinin günlük direniş pratikleri olarak okunabilmektedir. Bu direnişler, disiplinci güvencesiz yönetselliğe karşı olarak ve bireysel ilişkilerin varlığı temelinde gelişmektedir (Foucault'dan akt. Masquelier, 2019: 139-140).

Kişilerin toplumsallaşmasının önünü kesip bireyselleşmeyi arttıran faktörlerden biri olan neoliberal dönüşüm akıllara kamusal alan tartışmasını getirmektedir. Standing'i etkileyen isimlerden biri olan Habermas, kamusal alanın yapısal dönüşümünü inceleyen eseriyle tanınmaktadır. Habermas, kamusal ve özel ayırımının kökenlerini Antik Çağ'a dayandırmaktadır. Yunan polis devletlerinde özgür yurttaşlar yaşamlarını kamusal ve özel olmak üzere iki alanda devam ettirmişlerdir. "Pazarda (Agora'da), Site sorunlarının tartışılmasında, mahkemelerde, savaşlarda ve savaş oyunlarında bir kamusal alan (Polis) içinde birlikte olurken, evlerinde de (Oikos) özel hayatlarını yaşıyorlardı" (Timur, 2017: 37).

Orta çağ ile kamusal ve özel alanlar arasındaki fark ikisinin de aynı iktidar yapısından kaynaklanması gerekçesiyle ortadan kalkmıştır. Bu dönemde iktidarlar temsil ilkesine dayanmaktadır. Fakat 15. yüzyıl itibariyle hümanizmin doğuşu bu ayırımın sona ermesine yol açmıştır. Saray bu dönemde kamusal alan olma özelliğini yitirerek özel bir alan haline almaya başlar ve kamusal alanlar olarak parklar, saraya bitişik mekanlar gibi alanlar öne çıkmaktadır. Merkezi devletlerin güçlenmesiyle birlikte "devletle özdeşleşen kamusal alan karşısında bir de özel alan (sivil toplum) ortaya çıkıyordu" (Timur, 2017: 41). Gazetelerin ortaya çıkmasıyla birlikte kamusal alan tartışması da başka bir boyuta ulaşmıştır. Gazetelerin okur kitleleri kamu olarak adlandırılabilir. Burjuvazinin de güç ve iktidar kazandığı tüm bu süreçte burjuva kamusal alanı, "devletle pazar ekonomisini birleştiren bir 'devamlı kontrat' fikrini sürekli aklın süzgecinden geçiren bir okuyucu, dinleyici ya da seyirci topluluğunu (kamu, das Publikum, le public) var sayıyor ve toplumsal ilişkileri değiştirmenin başlıca aracı olarak da basına gönderme yapıyordu" (Timur, 2017: 46). Aynı zamanda kahvehane gibi mekanlar da kitlelerin özgürce tartışabildiği kamusal alanlar olarak gündeme gelmektedir.

Bu tartışmadan hareketle katılım kavramı gündeme gelmektedir. Katılım ve kamusal alan tartışması iç içe bir şekilde kurgulanmaktadır. Aslında Habermas'ın kamusal alan çözümlemesi "kültürlü burjuvazi ve aristokrasinin (çok az ölçüde de 'pleb'lerin) okuyucu, dinleyici ve seyirci toplulukları

(‘das Publikum’) oluşturarak ortak değerler ve zevkler yarattıkları bir süreç” bağlamına dayanmaktadır (Timur, 2017: 79). Daha sonra E. P. Thompson’ın “İngiliz işçi sınıfının oluşumu” adındaki eseri gibi aşağıdan tarih örnekleriyle birlikte bir “pleb kamusal alanı” tartışması da gündeme gelmiştir (Timur, 2017: 80).

Standing’in prekarya kavramı üzerinde etkili olan bir diğer önemli isim Arendt’tir. Arendt prekarya kavramını iki tartışmasıyla etkilemiştir. Bu tartışmalardan ilki totaliteryanizm, ikincisi ise yurtsuzluk kavramlarıdır. Öncelikli olarak totaliteryanizm kavramı ele alınacaktır. Totaliteryanizm, Foucault’nun biyoiktidar kavramıyla birlikte düşünülebilir. Çünkü totaliteryanizm, “iktidara geldikten sonra eski rejimi gerek yasal gerekse de yasadışı yollardan yıkan ya da dönüştüren, asıl amacı toplumu fethetmek olan tek parti rejimine dayalı yeni bir devlet inşa eden, güç üzerinde tekel kurmayı amaçlayan bütünselci bir siyaset kavramına sahip devrimci bir hareketin gerçekleştirdiği siyasal egemenlik deneyi” (Gentile, 2019: 416) olarak tanımlandığında toplumu fethetmek ile ifade edilen sürecin araçlarından biri de biyoiktidar mekanizmasıdır.

Totaliter yönetim, politikalarını hayata geçirmek için kendini adanmış yeni insanı yaratmayı amaçlamaktadır. Bu amacını gerçekleştirmek için ise bireyleri antropolik bir devrimle yeniden şekillendirmeyi kurgulamaktadır. Totaliter yönetim bütünselci bir kavrayışa sahiptir ve otokratik bir tarzda örgütlenmektedir (Gentile, 2019: 417). Totaliter deneyim, bireyleri fethetmek amacıyla kitlelere nüfuz etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla “yeni bir insan tipi yaratmayı amaçlayan devrimci ve antropolojik bir deneyin gerçekleştirildiği laboratuvar” (Gentile, 2019: 418) şeklinde de okunabilmektedir. Totaliteryanizmin asıl hedefi heterojen kitleleri homojen bir topluma, yani üniter bir siyasal bedene dönüştürmektir (Gentile, 2019: 419).

Arendt totaliter yönetimin kökeni olan iki fenomen olarak antisemitizm ve emperyalizmi göstermektedir. Böylelikle Arendt’in prekarya kavramını etkileyen ikinci kavramsallaştırmasına gelinmektedir. İnsanları bölen bu iki fenomen olan antisemitizm ve emperyalizm aynı zamanda onları yurtsuz bırakmaktadır. Örneğin antisemitizm insanları yersizyurtsuzlaştırarak ortak dünya ve bir arada yaşam fikrini de yıkıma uğratmıştır. Arendt, emperyalizmdeki yayılma düşüncesiyle birlikte temel ilginin paraya ve para kazanmaya kaymasına dikkat çekmektedir. Böylelikle toplumu oluşturan bireyler birbirlerini rakip halde görmeye başlamaktadır. Totaliter yönetimin kullandığı şiddet pratikleri beraberinde suskunluğu da getirmektedir. İnsan,

şiddet sonucunda kendi olmaktan çıkmaktadır: Kendisi olamayan insan yurttaş da olamamaktadır (Yalçın, 2009: 149-150). Arendt'in dikkat çektiği bu nokta akıllara neoliberal devletin yönetimselliğini getirmektedir.

Prekarya kavramını etkilediği Standing tarafından belirtilen Bourdieu, Hardt ve Negri, Foucault, Arendt ve Habermas gibi isimler ve temel tartışmaları incelendikten sonra prekaryanın detaylarını incelemeye geçilebilir.

Prekarya Nedir?

Öncelikli olarak Standing eserine 1970'li yıllarda beliren ekonomik değişim ve dönüşüm süreçlerine dikkat çekerek başlamaktadır. Neoliberal ekonomik paradigma büyüme ve kalkınmanın rekabet gücüyle ilişkili olmasına dayanmaktadır. Fakat bu rekabet süreçleri yalnızca pazara değil, hayatın her alanına yayılmaktadır (Standing, 2020: 11). Hatırlanacağı üzere rekabetin hayatın her alanına yayılması durumuna Bourdieu (2000) da dikkat çekmiştir. Neoliberalizmin tasfiye ettiği ekonomik düzen ise Fordizm olarak adlandırılmaktadır. Fordizm, iki dünya savaşı arası dönemde ABD'de yaygınlaşan bir sermaye birikim rejimidir. Savaş sonrası dönemde Avrupa'ya da ihraç edilen Fordist üretim rejimi sermaye birikim modelinin istikrarlı olmasına, dayanıklı tüketim mallarının imalatına, nitelikli işgücüne ve bant sistemine dayanmaktadır. Fordizmdaki temel mantık, üretim ve ücretlerdeki artışın eş zamanlı gerçekleşmesi sonucu satın almada sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Sözü edilen sürdürülebilirlik sayesinde tüketim kitlesel olarak sağlanmaktadır. Sermaye birikiminin önüne çıkacak olan engeller devlet müdahalesi ile çözülmektedir (Sönmez, 2016: 46). Fordizmin hâkim olduğu dönemde üretim, üretkenlik ve kentleşmede artış, işsizlik oranlarında düşüş, sosyal güvenlikle kazanımlar gözlemlenmektedir. Fordist birikim rejimi, endüstriyel üretimle birlikte ilerlemektedir. İşçilerin sendikalarda örgütlenmesi normal hatta gerekli görülmektedir. Kapitalist devlet ekonomiye doğrudan müdahale etmektedir. Tekelci kapitalizm ile Fordist dönemde refah devleti uygulamaları görülmektedir (Sönmez, 2016: 49-50).

Foucault tarafından da dikkat çekildiği üzere neoliberalizm ile toplum girişimci bir tarza evrilmeye başlamıştır. Maurizio Lazzarato, neoliberal ekonomik dönüşüm sürecine Foucaultcu bir yaklaşımla, finansallaşmaya dikkat çekerek yaklaşmaktadır. Fakat finansallaşmanın yanı sıra bireyselleşme, güvencesizleşme ve apolitikleşme süreçleri de öne çıkmaktadır. Görüleceği üzere fordist dönemden oldukça farklı olduğu görülen bu dönemde devlet de bir dönüşüm sürecine girmiştir. Refah devletinin tasfiye edilmesiyle birlikte neoliberal devlet ekonomide geri planda tutulmuş, adeta şirketlerin bir meclisi

konumuna indirgenmiştir (Lazzarato, 2009: 109). Eşitsizlik, güvencesizlik ve bireyselleşme ile ortaya çıkan yeni tip birey, girişimciler olarak toplumu yeniden yapılandırmıştır. Lazzarato'ya göre neoliberal dönüşüm sürecinde riskin ve güvence sistemlerinin finansallaşmasında paranın rolü insan sermayesi olgusunu gündeme getirmektedir. Yine aynı dönemde çalışanların emeklilik fonları ve birikimleri sermaye için birikim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kişilerin güvencelerini harcayarak giriştikleri risk süreçleri insan sermaye kavramını destekler niteliktedir. Neoliberal dönüşüm yalnızca bireyi değil sivil toplumu da amaçlarına uygun hale getirmiştir. Neoliberal devlet genel olarak güvencesizleşmeyi desteklemekle yetinmemiş aynı zamanda toplumsal bağları da zayıflatmıştır. Irkçılık ve savaş kısırtıcılığının bu dönemde artışa geçmesi bu minvalde okunabilmektedir (Lazzarato, 2009: 110-111).

Douglas Kellner de bahsi geçen dönüşüm sürecindeki teknolojik gelişime dikkat çekmektedir. Modernizmden postmodernizme geçiş olarak da okunabilecek bu süreçte gerek ekonomi gerek siyaset ve kültür olsun birçok alanda dönüşüm süreçleri gerçekleşmiştir fakat aynı zamanda kapitalizm yeni teknolojilerle birlikte küresel bir hal almaya başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişimle birlikte gerçekleşen bu süreç Kellner tarafından teknokapitalizmin yeni bir dönemi olarak anılmaktadır. Teknolojik devrim, kapitalizmin yeniden yapılanmasını sağlarken yerel ve küresel kültürleri de harmanlamaktadır (Kellner, 1999: 649-650).

Standing, bu değişim ve dönüşüm sürecinde emek biçimlerinde esnekliğin artışına dikkat çekmektedir. Esnek emek biçimlerinde risk ve güvencesizliğin artışının temel gerekçesi olarak sermayenin maliyetlerde azaltmaya gidiş arzusu gösterilmektedir. Bu arzunun sonucunda milyonlarca kişinin prekaryayı oluşturduğu söylenmektedir (Standing, 2020: 11). Standing prekaryanın en net temsili olarak Avrupa 1 Mayıs'ı göstericilerini göstermektedir. Bu dönem bir hareket oluşturan prekarya ve sözü edilen göstericiler, geleneksel sendikacılıkla doğrudan ilişkili taleplere sahip değildir. Uzun vadeli iş beklentileri yahut sosyal yardım beklentileri de yoktur. Bu göstericilerin ardından prekaryanın bir diğer bileşeni olarak göçmenler gösterilmektedir (Standing, 2020: 12-13). Çalışmanın giriş bölümünde de bahsedildiği üzere kavram karmaşasının başladığı yer olarak Standing'in çalışmasının başlangıç bölümü gösterilebilir. Bu bölümde prekaryadan ilk olarak (sol özgürlükçü) bir hareket olarak bahsedilmektedir. Daha sonra "liderleri olmayan öfkeli grup" olarak nitelenen prekarya, aşırı sağ ve aşırı sol popülist liderlere yönelebilir bir kitle olarak ele alınmaktadır (Standing, 2020: 16).

Esnek emek biçimleri neoliberalizmin dayattığı ekonomik reçeteler sonucu artışa geçmiştir. “(N)eoliberalizm, prekarya tipi çalışmayı genelleştirmesi ile güvencesiz, karşılığı az ödenen, geçici, güvencesiz, bireyselleşmiş; sosyal güvenceden, sendikadan, sağlık imkanlarından ve diğer refah imkanlarından yoksun olan ev kadınılaşmış çalışma, pek çokları için normal bir çalışma haline gelmiştir” (Fuchs, 2015: 169). Standing, esnekliğin birçok boyutu olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin ücret esnekliği taleplerdeki değişikliklere uygun olarak ücretlerin düşürülmesi anlamına gelirken istihdamdaki esneklik sermayeye mevcut işgücünü masrafsız olarak değiştirmesine imkân sağlamaktadır. “İş esnekliği ise çalışanların şirket içerisinde oradan oraya transfer edilmesi ve iş yapılarının asgari muhalefet ve maliyetle değiştirilmesi olarak görülüyordu. Vasıflarda esneklik ise işçilerin vasıflarının kolayca ayarlanması demektir” (Standing, 2020: 19). Standing esnek emek biçimleri yaygınlaşırken, geleneksel sınıf yapısının yerini daha karmaşık bir yapının aldığını söylemektedir. Burada prekaryanın tanımına ilişkin yeni bir tanım önerilmektedir:

“Prekarya ‘işçi sınıfı’ ya da ‘proletarya’ nın bir parçası değildi. Proletarya denildiğinde akla uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyebileceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, ebeveynlerin iş unvanlarını anladığı, isimleri ve özellikleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu bir toplum akla gelir” (Standing, 2020: 20).

Bu noktada, prekarya sınıf olmayan bir kategori olarak anlaşılmaktadır. Standing bir başka yerde (2015: 4), prekaryanın Marksist ya da Weberci anlamlarıyla sınıf olmadığını dile getirmiş ve oluşum halinde olan küresel bir sınıfa işaret etmiştir. Bu noktaya kadar Standing’in prekaryaya “hareket, grup, kategori” şeklinde üç farklı anlam yüklediği görülmektedir. Kategori anlamına gelen prekarya tanımı, Hardt ve Negri’nin Çokluk kavramını da akıllara getirmektedir. Aynı zamanda kategori olarak adlandırabileceğimiz bu son tanımlama oldukça Fordizm belirlemeli gözükmektedir. Bu tartışmaları derinleştirmeden evvel son olarak neoliberal dönüşümle beraber gündeme gelen sektörel değişime değinilmelidir.

André Gorz (2011: 11) bu dönüşümü kapitalizmin maddi sabit sermayeye odaklanmış halinden maddesiz olarak adlandırdığı, insan sermaye (bkz. Lazzarato, 2009) olarak da adlandırılan, postmodern sermayeye geçiş olarak betimlemiştir. Maddesiz emeğin en önemli özelliği, klasik ekonomi politüğün

zamanla belirlenen değerinin ona uygulanamayışıdır. Gorz'un maddesiz sermaye olarak adlandırdığı -fakat postmodern yahut post-Fordist olarak da adlandırılabilir- bu dönüşümde performans artık amaçlara göre değil kişilere göre belirlenmektedir. Kişilerden beklenen “problemleri tanımlama ve çözümlene yeteneğidir” (Gorz, 2011: 14). Maddesiz sermayede önemli olan sektör hizmet sağlama alanıdır. Maddi emek olarak adlandırılan endüstriyel üretim çevre ülkelere gönderilmektedir. Post-Fordist üretim aynı zamanda emekçilere oyun, ekip sporları vaat etmekte; emekçilerden ise “kavgalarından, tartışmalardan, müzik ve tiyatro çalışmalarından vs edindikleri bütün kültürel bagajlarıyla üretim sürecine” katılmalarını beklemektedir (Gorz, 2011: 15).

Maddesiz emek ya da post-Fordist üretim biçiminde, sürekli olarak yenilik beklenmekte, iletişim ve doğaçlama üzerinden değer üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu süreç, kişi üzerinde dezenforme edici etkiye sahiptir. Bireyler, “mesleki olarak yaptığından daha değerli olduğunu kendine kanıtlama eğilimi gösterir” (Gorz, 2011: 19). Fakat post-Fordist üretimde bireyler devamlı olarak kendi kendilerini geliştirmek, kendinden sorumlu olmak ve değişen çalışma saatlerine uyum sağlamak zorundadır (Gorz, 2011: 20). Neoliberalizm ile birlikte okunabilecek değişen üretim biçiminin yansımalarını prekaryada görmek mümkündür.

Standing, 1990'lar boyunca bu sürecin özellikle artışa geçtiğini dile getirmektedir. Enformel emek olarak adlandırılan bu toplumsallığın gelişmesiyle beraber, orta sınıf toplumsallığının da erimeye başladığı görülmektedir. Geçmişe oranla daha fazla kişi bu yıllarda öngörülebilir ya da sabit bir maaştan yoksun kalmış, statü yahut haklara sahip olamamıştır (Standing, 2020: 20). Buraya kadar olan noktada prekaryanın işçi sınıfı, orta sınıf ya da enformel emek olarak tanımlanan kitlesellikten farklı bir alanı kapladığı belirtilmektedir. Standing bu kitleselliğin güvencesiz bir varoluşa sahip olarak tanımlanmasının ayırt edici bir özellik olduğunu dile getirmektedir (Standing, 2020: 20). “Güvencesizlik, yabancılaşmanın en saf biçimidir, burada işçi gerçekleştirdiği emekle kişisel ilişkisini tümüyle kaybeder. Çalışma hayatında mülksüz ve konumsuzdur ve yaşamın her alanında değeri olan ne varsa çekip çıkarılmıştır” (Moore, 2021: 169).

Varoluşun güvencesiz olmayışı, prekarya için oldukça tanımlayıcıdır. Judith Butler güvencesizliğin varoluşla ilgisini isteyerek yahut istemeyerek olsun herhangi bir şeyin garanti altında olmaması olarak açıklamaktadır (Butler, 2009: 2). Güvencesizlik ve varoluş ilişkisine Hardt ve Negri de dikkat çekmektedir:

“Güvencesizlik adeta genele yayılmış bir varoluş koşuluna dönüşmüştür. Diğer yanda ücretli çalışma dünyasının hem içiyle hem de dışıyla temas halinde olan işbirlikçi üretme kapasitemiz, giderek müşterek varlıkların alanını geliştirmekte ve bu alanla daha çok temasa girmektedir” (Hardt & Negri, 2019: 99).

Görüldüğü üzere “(p)rekarya emeği, kapitalist ekonomilerde geniş ölçekli bir eğilim haline” gelmiş ve “(n)eoliberalizm emeğin ev kadınlaşması ... sonucunu” doğurmuştur (Fuchs, 2015: 329). Ulus devletlerin kökeninde de toplumsal ve siyasi olarak bu güvencesizlik durumuna karşı geliştiğinin yattığını ifade etmektedir. Siyasi düzenler, yalnızca gıda ve barınma gereksinimlerini değil aynı zamanda can güvenliği gibi gereksinimleri karşılamak için de var olmaktadır. Güvencesizlik durumu aynı zamanda yüksek doz kırılabilirlik ve devlet şiddetini de içermektedir. Devlet doğrudan şiddet uygulayabilir fakat yeterli koruma sağlamayarak da güvencesizliği tetikleyebilir. Böylelikle yoksulluk ve açlık sınırında yaşayanlar için güvencesizlik durumu perçinlenmektedir (Butler, 2009: 2).

Standing güvencesiz varoluşlu bu toplumsallığın henüz Marksist anlamda bir sınıf olma özelliğini taşımadığını dile getirmektedir. Bu iddiasını da “kendi için sınıf olmaktan ziyade, henüz oluşum sürecindeki bir sınıf olduğu” hipotezi ile ifade etmektedir (Standing, 2020: 21). Burada prekarya için, hareket, grup ve kategorinin ardından dördüncü farklı türdeki kullanımın göze çarpmasından ziyade, oluşum halindeki sınıf kavramının metnin geri kalanında belirleyici olduğu söylenebilmektedir. Standing’in yöntemi hakkında etkilendiği isimlerden farklı olarak Marksizme daha yakın bir konumda durduğu söylenebilmektedir. Örneğin Hardt ve Negri’nin Çokluk mefhumu sınıfları ve halk kavramını aşan bir noktada yer almaktayken Standing prekaryayı oluşum halindeki bir sınıf olarak kodlamaktadır. Bugünkü sınıfsallığa işaret ederken kullandığı terimlerle bu sav desteklenebilmektedir:

“... bugün yedi çeşit sınıf tanımlanabilir. Tepede az sayıda ancak inanılmaz derecede zengin küresel vatandaşların meydana getirdiği ‘elit’ sınıf var ve bu sınıf sahip olduğu milyarlarca dolarla bütün evrene hükmediyor.

Bu elit sınıfın altında ‘maaşlıklar’ var. Hala tam istihdam çerçevesinde çalışan, bazıları elit sınıfa geçmeyi ümit eden bu sınıfın çoğunluğu genelde devlet tarafından karşılanan ücretli izinlerin ve şirketin sağladığı sosyal hakların tadını çıkarıyor ve içinde olduğu sosyal konumdan

memnun. Söz konusu ‘maaşlı’ sınıf, büyük şirketlerde, devlet ve kamu kuruluşlarında yoğun olarak istihdam edilmekte.

Maaşlıların yanında bir de ‘profisyen’ler var. Profesyonel ve teknisyen sözcüklerinin birleşimi olarak düşünülebilecek bu kesim, şu anda çok daha küçük bir grup. Pazarlayabilecekleri vasıflara, sözleşmeye dayalı olarak yüksek gelirlere sahip kişileri kapsıyor; danışman ya da kendi için çalışan işçiler bu gruba girebilir. ...Gelir açısından ‘profisyenler’in altında el emeğiyle çalışanların giderek daralan çekirdek bir kısmı var ki bunlar da eski ‘işçi sınıfı’nın özünü oluşturuyor. ... Ancak emek hareketlerini de oluşturan sanayi emekçilerinin bu müfrezeleri bugün güçsüzleşmiş ve toplumsal dayanışma hissini de kaybetmiş durumda.

Bu dört grubun altında ise, bir tarafta işsizler ordusu diğer yanda da toplumun uç kısımlarında yaşayan ve onun genel yapısıyla uyuşmayan ayrıksı bir kesimle kuşatılmış ‘prekarya’ adlı giderek büyüyen bir sınıf bulunmaktadır” (Standing, 2020: 21-22).

Bu kategorizasyon elbette ki geleneksel Marksist sınıf ayrımlarından farklı bir noktada durmaktadır. Ancak bu kategorizasyonun bugünkü sınıfsal ilişkileri anlamak için oldukça kolaylaştırıcı bir yerde durduğu da söylenebilmektedir. Güvencesizlik ve değişen sınıfsal kategoriler Samir Amin tarafından da incelenmiştir. Amin doğrudan prekarya kavramını kullanmamıştır fakat Fordizm-post-Fordizm geçişiyle beraber emeğin dönüşümüne odaklanmaktadır. Çağdaş proletaryanın iki kesime bölündüğünü ifade eden Amin, bunlardan ilkinin istikrarlılaşmış olarak adlandırdığı sendikalarda örgütlenebilen ve pazarlık hakkına sahip kesim; ikincisinin ise kararsız olarak adlandırdığı düşük vasıflı, düşük pazarlık gücüne sahip kitleler olduğunu dile getirmektedir. Bu ikinci kitlenin marjinalleştirilmiş oluşuna dikkat çeken Amin, vatandaş olmama statülerinin, ırklarının ya da cinsiyetlerinin belirleyici olduğunu söylemektedir (Amin, 2009: 93). Amin tarafından kararsızlar olarak adlandırılan bu kitle Standing’in prekaryasını akıllara getirmektedir. Amin (2009: 94) kararsızların dünya kentsel nüfusunun “dünya ölçeğindeki popüler sınıfların üçte ikisini temsil” ettiğini ifade etmektedir. Bu ifade prekaryanın niteliği olmasa da niceliğine dair önemli bir iddia olarak okunabilir.

Bu noktaya kadar çalışmanın temel sorunu olan prekaryanın bir sınıf mı yoksa bir kategorizasyon mu olduğu sorusuna Standing’ten hareketle, “oluşum halinde bir sınıf” şeklinde yanıt verilebilir. Bu yanıtta ek olarak Standing’in prekarya kavramı ile ilişkili sorularına, prekarya kavramının kimliğine ilişkin

bir tanımlamanın yapıldığı ve söz konusu grubun büyüme nedeninin neoliberal ekonomik paradigma ile gelen esnek üretim olduğu cevaplarının verildiği söylenebilir. Geriye ise bu gruba kimlerin girdiği, bu grubun büyümesinin neden önemsenmesi gerektiği ve geleceğe yönelik çıkarımlar kalmıştır.

Günümüzde Prekarya ve Prekarya Kavramına Yönelik Eleştiriler

Standing, “Prekaryaya kimler dahil?” sorusuna “Herkes” şeklinde yanıt vermektedir (2020: 107). Bu cevabın gerekçesi, herhangi bir kişinin emek piyasası, istihdam, iş, çalışma, vasıfların yeniden üretiminin güvenliği, gelir ve temsil alanlarında (2020: 26) güvencesiz bir konuma düşme ihtimalidir. Fakat bu cevap yine de oldukça muğlaktır. Dolayısıyla Standing’in “Prekarya” kitabının üçüncü bölümünden hareket ederek prekaryaya kimlerin dahil olduğunu açıklamak gerekmektedir.

Öncelikli olarak çalışan kadınların büyük bir bölümü küreselleşme sürecinde emeğin enformelleşmesi ile esnek emek gücü olarak çalışmaktadır. Kadınların bu işlerde güvencesiz olarak çalışmalarının yanı sıra “kısa dönemli sözleşmeler üzerinden çalışması ya da hiç sözleşme olmaksızın istihdam edilmesi” de söz konusudur (Standing, 2020: 110). Genç insanlar da neoliberalizmin yükselişiyle birlikte prekaryaya dahil olmaktadır. Gençler öncelikli olarak okul ve üniversite dönemlerinin sonrasında güvencesiz ve geleceksiz bir hayata başlamaktadır. “Uzun süreli sözleşme yapma ihtimalinin azalıyor” (Standing, 2020: 117) oluşu gençlerin geleceğe dair planlar yapmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Bu durumla paralel olarak eğitimin metalaşması da eğitimin niteliğini düşürmektedir. Üniversiteyi bitirebilen gençler genellikle öğrenim kredilerinin borçlarıyla birlikte, kariyer inşasında zorluk yaşamaktadır. Bu noktada devreye Standing’in (2020: 130) staj sömürüsü şeklinde ele aldığı süreç girmektedir. Stajlar genellikle zorunlu tutulmakta ve uzun sürelere yayılmakta, bu süreçte öğrenciyi ya da yeni mezunu maddi anlamda ailesi desteklemektedir.

Gençlerin prekaryanın kitlesini her geçen gün büyümesinin yanında, yaşlılar da bu kitleselliğe dahil olmaya başlamaktadır. Emekli sayısının her geçen gün artmasıyla birlikte (1970’e kıyasla bugün %50 daha fazla emekli vardır) neoliberal düşünce sistemi emeklileri de ucuz işgücü olarak kodlamıştır (Standing, 2020: 141). Yaşlılar çok az ücret ve sosyal yardımla birlikte işgücü piyasasını oldukça düşürmektedir. Kariyer yapma yahut sosyal güvence gibi masrafları olmayan emekli kitlesiyle birlikte prekarya genişlemektedir (Standing, 2020: 145). Prekaryaya dahil olan bir diğer kitle de engellilerdir.

Engelliler dezavantajlı olarak kodlanmaktadır ve bu yüzden güvencesizlik sarmalında devinmektedir (Standing, 2020: 152).

Prekaryanın büyük bir kesimini oluşturanlar ise **denizenler** yani kısmi vatandaşlardır. Kısmi vatandaşlar “tam” vatandaşların birtakım haklarından yoksundur. Kısmi vatandaşlar olarak tanımlanan kitlenin ilk bölümü “kriminalize edilen” kitlelerdir. Neoliberalizmle birlikte hapse girme sayısında artış olduğuna dikkat çeken Standing (2020: 152), bu kişilerin birçok haktan mahkûm bırakıldığını ifade etmektedir. Bu kitle bir döngü içerisine girmiştir: İşleri olmadığı için yahut sicillerinden ötürü iş bulamadıkları için yeniden cezaevinin yolunu tutmaktadırlar. Çalışabilenler ise düşük ücretler ve güvencesizliğe mahkûm olmak durumundadır.

Kısmi vatandaşların büyük bölümünü göçmenler oluşturmaktadır. Göçmenler genelde kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla ekonomik durgunluk dönemlerinde zayıf karnı oluşturmaktadırlar (Standing, 2020: 158). Göçün birçok çeşidi vardır: Kadın göçü, iklim mültecileri, sığınma talepleri gibi. Göçmenler yer yer birtakım haklara sahip olabilirler, “yurttaşlık, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve kültürel hakları olsa da tam anlamıyla bütün haklara sahip değiller” (Standing, 2020: 161). Bu haklardan yoksun olmaları dolayısıyla memurluk yapamayıp, siyasete katılamamaktadırlar.

Standing prekaryanın kimlerden oluştuğuna dair önemli ipuçları vermiştir. Günümüzde prekaryanın kimlerden oluştuğunu daha da somutlamak adına sektörel incelemelere göz gezdirilmelidir. Prekarya kavramının akla getirdiği ilk emek biçimi **freelance** emek biçimidir (Kızılcıca ve Kızılcıca, 2018: 11). Bugün beyaz yakalı olarak düşünülen sektörlerde yaşanan prekerleşme sürecinin müsebbibi olarak **freelance** emek biçimi görülmektedir. Ancak yalnızca freelance değil, makineleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte kısa dönemli çalışma da artışa geçmiştir (Post, 2018). Fakat **freelance** çalışmanın en belirleyici özelliklerinden biri uzun dönemli sözleşme yapılmaması olarak düşünülürse (Çiğdem ve Erdoğan, 2019: 164), **freelance**'in kapsayıcı bir örnek olarak incelenmesi yerinde olacaktır.

Freelance çalışma kendi hesabına çalışma olarak tanımlanabilmektedir. Süreklilik ve devamlılık arz etmeyen bu tarz bir çalışma, süreksiz ve belirli aralıklarla gerçekleşmektedir. Proje esasına dayanan bu çalışmada, çalışanlar emeklerini kiralamaktadır. Freelance çalışmada tam zamanlı istihdama kıyasla proje başına, verimliliği gözeten bir ücretlendirme yapılmaktadır (Çiğdem, 2019). **Freelance** çalışmanın görülebildiği sektörlerden biri medya

sektörü, özellikle gazetecilik alanıdır. **Freelance** ile akla ilk gelen esneklik kavramıdır (Erdoğan, 2018: 36). “Prekarya sınıfı içinde yer alan çalışanlarını iş yapma biçimleri genellikle maddi belirsizliğe, sözleşmesiz yapılan hukuki güvencesizliği barındıran işlere ve emeğinin maddi karşılığını beklemeye dayanmaktadır. Geçtiğimiz son birkaç on yılda, medya ve eğlence firmalarının büyümesi ve güçlenmesi, teknolojik gelişme, özellikle de medya içeriğine evrensel bir dil sağlayan ve medya platformları arasında yakınsamaya yol açarak holdinglerin emek sömürsünü derinleştirmesine izin veren bir süreç olarak sayısal iletişim ve sayısallaşma ile mümkün kılınmaktadır” (Uyanık, 2021: 134).

Freelance gazetecilik, kendi hesabına çalışanlar tarafından gerçekleştirildiği için genellikle yasal çerçevede tanınmamaktadır. Bu tanınmama onları birtakım haklarından yoksundur: Tazminat ve sosyal güvence en başta gelmektedir. Serpil Çiğdem ve Ekrem Erdoğan tarafından yapılan araştırmada tam zamanlı çalışanlara göre oldukça az kazanan **freelance** gazetecilerin emeklilik hakları, tatil izinleri ve emeklilik tazminatları da yoktur. Araştırmadaki önemli bulgulardan biri **freelance** çalışan gazetecilerin %60'ının lisans derecesinden mezun olmasıdır (Çiğdem ve Erdoğan, 2020: 252-253). Bu son veri, güvencesiz çalışmanın yalnızca vasıfsız işler değil vasıflı işler alanında da yaygınlaştığının göstergesidir. Bu verilerden yola çıkarak yapılacak bir çıkarım ise **freelance** çalışmanın yasal olarak tanınmaması **freelance** çalışanların yasal olarak örgütlenememesine yol açmaktadır. Prekaryanın bütününde mevcut olan temsilsizlik kendi için sınıf olmayan prekaryanın bu durumunu devam ettirmektedir. Prekaryanın kendi için sınıf olmasının önündeki en büyük engellerden biri bu sınıfsızlaştırılmış parçalı durumdur (Vatansever, 2013: 6).

Prekaryayı yalnızca **freelance** çalışanlar ile örneklendirmek yetersiz olacaktır. Christian Fuchs'un da dikkat çektiği üzere “Veri ve yazılım kullanımının dış kaynaktan teminini ve işgücünün Buluta kitle kaynak kullanımı haline getirilmesi işsizliği ve güvencesiz emeği arttırabilir” (Fuchs, 2021: 83). “Enformasyon, iletişim, toplumsal ilişkiler, duygulanımlar ve enformasyon ile iletişim teknolojileri üreten ve dağıtan” bilgi emeği “belirli bir dereceye kadar düzenli emek ücreti olmayanlar, ev işçileri, işsizler, emekliler, öğrenciler, prekarya ve kayıt dışı çalışanlar, geçici ya da yarı zamanlı işlerde düşük ücretli çalışanlar ve göçmenler, tarafından icra edilir” tarafından icra edilmektedir (Fuchs, 2014: 163). Özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde, “sermayenin işgücü dünyaya yayılmakla kalmadı, parçalarına ayrılan amipler gibi çatallanarak sayıları giderek azalan tam zamanlı ücret ve haklara sahip

güvenceli profesyonel ve teknisyen işçi grubu ile kronik olarak güvencesiz bir proleterler okyanusuna bölündü” (Dyer-Witthof, 2019: 181). Son dönemde Çin’de enformasyon ve iletişim teknolojilerinin üretiminde çalışan işçiler arasındaki istihdam şekli bu küresel iş bölümünün bir örneği olarak dikkat çekmektedir (Fuchs, 2015: 285). Özellikle hizmet sektörü bu güvencesizliğin merkezi konumundadır. “DHL, Amazon ve IKEA gibi lojistikçi firmaların çalıştırdıkları, genelde göçmenlerde ve ağırlıklı kadınlardan oluşan emek gücünün çoğu kez sendikal temsiliyeti yoktur” (Hardt & Negri, 2019: 243). Görüleceği üzere, güvencesizlik kapitalizme içkin bir olgudur ve son dönemde bilişim teknolojilerindeki gelişim sınıflar arasındaki asimetriyi yoğunlaştırmıştır (Mason, 2019: 13).

Prekaryanın kendi için bir sınıf haline gelememesi, bizi Standing’in cevaplanması gereken sorulara götürmektedir. Bu sorular prekaryanın büyümesinin neden önemsenmesi gerektiği ve bu büyümenin dünyayı nereye götüreceğidir. Standing’in bu sorulara verdiği yanıtların siyasal bir çerçevede ele alındığı görülmekle birlikte, bu soruların getirdiği sorunların toplumsal boyutları da söz konusudur. Öyle ki 1970’li yıllarda kapitalist sistemde başlayan dönüşümün ekonomik boyutunun yanında “üreticinin, daha önce olmadığı ölçüde talebin emrine girmesi, sosyal hayatın da, daha önce hiç olmadığı kadar piyasa güçlerinin istilasına uğraması” da söz konusudur (Vatansever, 2013: 7).

Prekaryanın, neoliberalizmle birlikte gelen post-Fordist emek biçimleriyle beraber esnekleşme sonucunda ekonomik anlamda gerileme yaşayan kitlelerden oluştuğu görülmüştür. Ekonomik gerileme toplumsal dönüşümlerle birlikte ve yer yer toplumsal dönüşümlerin sonucunda oluşmuştur. Standing (2020: 23) bu duruma, emekçilerin toplumsal dayanışma duygularını yitirdiğini iddia ederek dikkat çekmektedir. Dayanışma duygusunun kaybı topluluk hissiyatının kaybolması, yani post-Fordist biçimle birlikte gelen bireysellik-bireysel sözleşmelerle açıklanabilir. Ancak toplumsal dönüşüm yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Örneğin prekaryanın kısmı vatandaşları olan göçmenler, toplumsal anlamda entegrasyon sıkıntısı çekmektedirler (Standing, 2020: 24).

Post-Fordizm ile gelen bireyselleşme, prekaryanın güvencesiz varoluşu ve gelecek kaygıları ile birleştiğinde depresyon ve intihar oranlarını arttırmaktadır (Standing, 2020: 37). Neoliberalizmin her şeyi metalaştırdığı dönemde bireysel ilişkilerin bundan etkilenmemesi imkansızdır. Dolayısıyla toplumsal anlamdaki dönüşümde de bu metalaşma aranmalıdır: “(A)hlaka

dayalı kişisel ilişkiler de kırılabilir” (Standing, 2020: 45). Güvencesizlik ve düşük ücretlerin yanına “borç ve kişinin kendisini içinde bulabileceği uyuşturucu kullanımı, adi suç ve hırsızlık gibi toplumsal sıkıntılar eşlik edebilir” (Standing, 2020: 90). Çalışma saatlerinin arttırılması prekaryada stres ve diyabet gibi fizyolojik hastalıkları tetiklemekte; izolasyona, “evlilik ve cinsel alanda sorunlara ve bir umutsuzluk döngüsüne neden” olabilmektedir (Standing, 2020: 203).

Standing’e göre izolasyonu ve bireyselleşmeyi tetikleyen en önemli faktör sosyal medyadır. Devamlı bağlantıda olma halinin sabitlik ve sessizliği bozduğunu ve prekaryanın boş zamanını ele geçirdiğini ifade eden Standing (2020: 214) , sosyal medyanın sabırsızlık ve huzursuzluğu da tetiklediğini belirtmektedir. Foucaultcu bir perspektiften bakıldığında, sosyal medya bağımlılığının bireyselleşmeyi tetiklemesinin yanında, iktidarın her yerde oluşundan kaynaklı olarak iktidarın zihinlerde yeniden üretimine hizmet ettiği de düşünülebilir “çünkü iktidar rutin hayat akışına, öznenin zihnine ve eylemlerine etki eden bir kurumdur” (Koç, 2018: 196). Nitekim neoliberal dönüşümle birlikte prekaryanın apolitikleştirilmiş bir kitleliliğe tekabül ediyor oluşu bu savı destekler niteliktedir. Bu savı destekleyecek bir örnek neoliberal yönetimselliğin işsiz bir kişiyi iş bulamadığı için suçlamasıdır; işsizlik kişinin kendi sorunudur, sistemin sorunu değildir. Burada görüleceği üzere bireyselleştirilmiş ve apolitikleştirilmiş kitleler toplumsal dönüşümün örnekleridir. Kendi güvenliği için boyun eğen prekaryaya, disiplin toplumundan güvenlik toplumuna geçişin sembolü niteliğindedir (Gambetti, 2008: 8-9).

Bütün bunların sonucunda prekaryaya, “gerek aşırı sağ gerekse aşırı sola yahut kendilerinin korku ve endişelerine oynayan popülist demagoglara meyledebilmektedir” (Standing, 2020: 16). Dolayısıyla son dönem gerek ABD’de gerek Avrupa’da yükselişe geçmiş olan popülist hareketlerin destekçi tabanının prekaryaya olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Böylelikle Standing’in prekaryanın büyümesinin neden önemsenmesi gerektiğini sorgulaması ortaya çıkmaktadır. Peki prekaryanın büyümesi dünyayı nereye götürecektir? Standing bunu kitabının son iki bölümünde cehennem siyaseti ve cennet siyaseti kavramlarıyla ele almaktadır ki bu tartışma çalışmanın boyutlarını oldukça aşacaktır. Fakat yine de değinmek gerekirse, Standing bahsettiği iki siyaseti sırasıyla kötü prekaryaya ve iyi prekaryaya olarak karşılaştırmaktadır:

“Hükümetlerin banka ve bankacıları iflastan kurtardığını, elitlere ve maaşlı kesimlere sübvansiyon sağladığını ve eşitsizliği giderek artırdığını gördüğü için çok öfkeli. Hükümetler tarafından kayırıldığını

düşündükleri grupları suçlayıp neofaşizme meylediyorlar. ‘İyi’ prekaryanın arzuları bir şekilde gündeme getirilmediği takdirde, daha fazla kişi ‘kötü’ prekaryanın içine çekilecek. İşte bu gerçekleşirse, toplum da tehdit altında olacak ve bunlar yavaş yavaş oluyor” (Standing, 2020: 260).

Standing’in kötü ve iyi prekaryalar, cehennem ve cennet siyaseti olarak ele aldığı iki siyaset biçimi ve kitleselliği özellikle 2008 krizinden sonra yükselişe geçmiş olan popülist siyasetleri andırmaktadır. Jürgen Mackert, Standing’in cehennem ve cennet siyaseti olarak kavramsallaştırdığı sağ ve sol popülizmleri tartışmaktadır. Ona göre, bir yanda “kültürel liberal popülizm”, diğer yanda ise “organik popülizm” yer almaktadır. Kültürel popülizm; bireysel haklara önem verir, çoğulcudur, dini heterojeniyi savunur, azınlıklara karşı hoşgörülüdür. Popülizmin bu formu Darwinist bir strateji izlemez; yani din, dil, ırk, cinsiyet gibi ayrımlar yapmamaktadır. Organik popülizm ise bunun tam aksine, toplumun etnik değerler tabanında bütünleşmesini savunmaktadır (Mackert, 2018: 97-98). Standing “cennet” siyaseti olarak kavramsallaştırdığı sol popülizmle bir tarafgirlik sergilemektedir. Kitabının son kısmında tartıştığı temel gelir gibi taleplerle de bu siyasi arayışına önermeler sunmaktadır. Dolayısıyla prekaryanın “bizi nereye götüreceği” sorusu popülizmin hangi biçiminin ağır basacağıyla yakından ilgili gözükmektedir.

Prekarya kavramına çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerden ilki prekarya kavramının “üretim sürecindeki konumları ve dolayısıyla ekonomik-toplumsal gereksinimleri çok farklı olan emekçi kesimlerini tek bir kategoride toplamayı” şeklindedir (Oğuz, 2011: 15). Bir diğer eleştiri ise Standing’in prekaryanın işçi sınıfından farkını ortaya koyarken durduğu Avrupa-merkezci ve işçi sınıfını belirli bir tarihsel döneme indirgeyen pozisyonuna yöneliktir. Bu eleştiriye göre prekarya kavramı geliştirilirken gelişmiş küresel Kuzey referans alınarak tüm coğrafyalara uyarlanmıştır (Hacısalihoglu, 2015: 251-252). Prekarya kavramına yönelik üçüncü bir eleştiri ise Standing’in kavrama yüklediği ileri sürülen pejoratif anlamdır: Bu eleştiriye göre kavram bütünüyle negatif bir içeriğe sahip olup prekaryanın kaybettiklerine/eksikliklerine odaklanmaktadır. Bunun aksine sınıfın içeriği olumlu olmalıdır ve “sınıf”ın ekonomik rolüne ilişkin bilgiler verilmelidir. Standing’e yöneltilen eleştirilerden biri de “işçici” perspektiften doğmakta ve onun “reformcu” taleplerinin Fordist döneme özlemle baktığını iddia etmektedir (Frase, 2013: 12-13).

Prekaryaya ilişkin en temel eleştirilerden biri de elbette ki onun sınıfsal niteliğine ilişkin olmuştur. Özellikle sol entelijansiya ve akademiden yoğun eleştiriler Negri ve Hardt'ın Çokluk kavramına yönelik eleştirilere benzemektedir (Jørgensen, 2016: 963). Bu eleştiri prekaryanın bir durum mu yahut bir sınıf mı olduğunu irdelemektedir. Sınıf çalışmalarının önemli isimlerinden biri olan Erik Olin Wright iki önemli noktaya vurgu yapmaktadır: İlk olarak prekaryanın işçi sınıfından farklı bir sınıf olarak tanımlanabilmesi için işçi sınıfından farklılaşan maddi taleplerinin olması gerektiğini söylemektedir. İkinci vurgu ise, bu maddi taleplere yakından bakıldığında kapitalist sistem içinde güvenli bir yaşamı sağlamaya yönelik stratejilere dikkat çekilirse verili bir sınıf içindeki tüm insanların bu strateji etrafında toplanabileceği yönündedir. Wright bu bağlamda prekaryanın işçi sınıfından farklı bir sınıf olmadığını -ya da belirli talepler etrafında toplanmadıklarını dile getirmektedir (Wright, 2016: 123). Unutulmamalıdır ki sınıfın kendi için sınıf haline gelmesi yalnızca sömürü pratiklerini deneyimlemesi ile değil, aynı zamanda bu deneyimlerin karşı geliştirdikleri bilinçli mücadele ile mümkündür (Kutlu, 2015: 231).

Güvencesizliğin bir sınıf oluşturmaya yeterli şart olmadığını dile getiren benzer bir eleştirel zemin de, tüm proleterlerin güvencesizlikten etkilendiğini dile getirmektedir (Akkuş Güvendi, 2019: 11). Bu bağlamda kimi eleştirilenler “güvencesizleşen proleterya” kavramını daha uygun bulmaktadır (Fernandes, 2020: 132). Standing, prekaryayı oluşum halinde bir sınıf olarak tanımlarken yalnızca ekonomik belirleyenlere odaklandığı gerekçesiyle de eleştirilmiştir (Fernández, 2016: 53)¹. Prekaryaya kavramına yönelik tüm eleştiriler dikkate alındığında, çalışma boyunca çerçevesini Wright'ın belirlediği pozisyona yakın bir konumda durulduğu düşünülmektedir.

Toparlamak gerekirse bu bölümde prekaryaya kimlerin dahil olduğu **freelance** çalışanlar örneği üzerinden tartışılmıştır. Prekaryanın neden önemsenmesi gerektiği toplumsal dönüşüm süreçlerinin bireyler üzerindeki yansımaları üzerinden ele alınmıştır. Son olarak geleceğe dair düşünceler cehennem ve cennet siyasetinin neyi ima ettiği ile ilişkili olarak kavranmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Çalışma Guy Standing'in prekaryaya kavramının teorik çerçevesini ele almayı amaçlamıştır. Bu amaç çerçevesinde yazarın etkilendiği isimler incelenmiş, kavramını ne kadar etkiledikleri tartışılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada cevabı aranan asıl soru, prekaryanın niteliği üzerinedir. Asıl sorunun yanında ise Standing tarafından sorulan “prekaryaya nedir, kimlerden oluşur, büyümesi

neden önemsenmeli ve gelecek kurguları” üzerine olan sorular da yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan incelemede öncelikli olarak Pierre Bourdieu’nun 2000 yılında yaptığı tespitlerin prekarya kavramına giden yolda önemli bir öncü işlevi gördüğü söylenebilir. Bourdieu, kapitalist ekonomik sistemin neoliberal paradigmasının getirdiği ekonomik ve toplumsal dönüşümlere odaklanmıştır. Bourdieu’nun prekaryaya benzer bir şekilde altproletarya kavramını kullanması dikkat çekicidir.

Bourdieu’nun ardından Hardt ve Negri’nin İmparatorluk kavramsallaştırması da küreselleşme ile çok uluslu şirketler ve iktidar tartışmalarına önemli bir pencere sunmaktadır. İmparatorluk yeni bir iktidar biçimi olmakla birlikte, sınıfsallıklar da dönüşüme uğramıştır. Hardt ve Negri bu noktada Çokluk kavramını önermektedir: Çokluk, sınıfsallıkları ve halkı aşan bir yerde durmaktadır. Yani Çokluk sınıflar ve halk gibi inşa edilmemektedir. Prekaryanın “herkes” olarak tanımlanması ve güvencesiz varoluşu akıllara geldiğinde Çokluk’a benzer bir yerde durduğu söylenebilir fakat prekaryanın bir sınıf olmayan sınıf olma durumu hatırlanırsa arada temel bir farklılık olduğu gözlenebilecektir.

Prekaryanın büyümesinin gerçekleştiği neoliberal dönüşüm süreci Foucault’nun biyoiktidar kavramını gündeme getirmektedir. Biyoiktidar yaşam ile politikanın iç içe geçtiği bir alanı betimlemektedir. Yaşamın politikayı yahut politikanın yaşamı belirlediği bu alanda iktidarın bireyler üzerindeki denetimi önem arz etmektedir. Kısmi vatandaş olma durumu hatırlanacak olursa, biyoiktidar yalnızca yaptırım gücünü değil yaşama izin verme gücünü de ifade edecektir. Yani kimin ne kadar hakkı olacağına karar verilmesi, preker yaşamlar üzerinde oldukça belirleyicidir.

Arendt’in totaliteryanizm kavramı da benzer bir noktada durmaktadır. Günümüz neoliberal devleti, ekonomik ve toplumsal alanda gerçekleştirdiği dönüşüm süreciyle kontrol gücünü arttırmıştır. Tek sesliliğin ve tek kültürlülüğün artışı bu minvalde okunabilir. Bunun yanı sıra Arendt’in yurtsuzluk kavramı göçmenler üzerinden kısmi vatandaşlığın tespit edilmesine olanak vermektedir.

Habermas’ın kamusal alana ilişkin görüşlerinin Standing’i etkilediği noktada tek biçimlilik sonucu oluşan, kitlelerin siyasetten dışlanması açıklama girişimi sezilmektedir. Prekaryanın ve onun büyük bir bölümünü oluşturan

kısmi vatandaşların siyasal haklardan yoksun bulunması, bunun yanı sıra neoliberal apolitikleştirme süreci ve siyasî katılım mekanizmalarının sınırlanması bu savı destekler niteliktedir.

Standing, prekarya kavramını tartışırken tarihsel süreçlere, soyutlamalara ve ilişkişel bir toplumsal oluşuma odaklanmaması gerekçesiyle eleştirilmiştir (Kutlu, 2018: 1871). Dolayısıyla kavramın Antik Yunan'a mı (Standing, 2020: 30) yahut 1970'li yıllarla birlikte gelen neoliberalizme mi (Standing, 2020: 11) dayandığı sorusunun yanıtı net bir şekilde verilememektedir. Güvencesizlik olgusunun insanlık tarihi boyunca varlığından hareketle Standing'in prekarya kavramına ilişkin yorumda bulunmak ise eksik kalacaktır – zira O, bir toplumsallığa göndermede bulunmaktadır; yalnızca bir olguya değil. Ayrıca unutulmamalıdır ki Standing'in de söylediği gibi prekarya, Marx'ın lümpen proletaryasından farklı bir olgudur. Yani prekarya kavramının doğuşu ile kapitalizmin doğuşunu birlikte ele almak da yeterli olmayacaktır. Standing'in yararlandığı düşünürler, kaynaklar ve çalışmanın bütününe bakıldığında prekaryanın neoliberalizmle birlikte tartışılmasının daha anlamlı olduğu söylenebilir.

Prekarya kavramını belirleyen öncüller ve kavrama yönelik eleştiriler birlikte değerlendirildiğinde öne çıkan başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

- İşin gelip geçici doğası sonucu güvencesizlik ve umutsuzluk artıştır;
- İşsizliğin fazlalığı rekabeti artırır ve bu rekabetin artması sonucunda bireyler arasındaki dayanışma hissiyatı azalmaktadır;
- Bireyler arasındaki dayanışmanın olmayışı “kendi için sınıf olma” olgusunun temelinde duran mücadele mefhumunu kısıtlamaktadır ve bu rekabet olgusu neoliberalizmin yönetme başarısı olarak da okunabilir;
- İşgücünün ucuzlaması neticesinde yeni bir küresel sınıfın doğum aşamasından bahsedilebilir;
- Emek ve üretim süreçlerindeki güvencesizleşme ve esnekleşmeden etkilenen çevre ülkelerde bu küresel sınıfın nüveleri bulunabilir;
- Güvencesizleşme ve rekabet olguları sonucunda yaşanan bireyselleşme sömürüye verilen tepkilerin de bireyselleşmesine yol açmaktadır. Tekil reddedişler, hırsızlık, zarar verme gibi sabotajlar bu bağlamda

okunmaktadır. Bireyselleşme kamusal alan olgusunun önünde de ciddi bir tehlike olarak bulunmaktadır;

- Güvencesizleşmeyle birlikte ilerleyen apolitikleştirme süreçleri, güvencesizler arasında ırkçı ve aşırı sağcı bölücü ideolojilerin önünü açmaktadır.

Sonuç olarak prekarya kavramının oluşum halinde olan bir sınıf olarak, gittikçe büyüyen bir toplumsallığı kapsıyor oluşu önemlidir. Güvencesiz varoluşlu bu kitlelilik, toplumsal anlamda bireyselleşmeye, siyasal alanda ise sağ siyasetlere meyil halindedir. Prekaryanın geleneksel sınıfsal pratiklerden, örneğin sendikalardan uzakta konumlanması “yeni” deneyimleri zorunlu kılmaktadır. Nihayetinde kavram, 1970’li yıllarda başlayan ve küreselleşme olarak adlandırılan neoliberal dönüşümün sınıfsal anlamda yarattığı tahribatı anlamayı oldukça kolaylaştırmaktadır.

DİPNOT

- 1 Yalnızca ekonomiyi temel alan bir hattan ziyade güvencesizliği tüm varoluşa yayan daha genel bir pozisyon da mevcuttur. Bu pozisyon güvencesizliği ve prekaryayı yalnızca ekonomik istikrarsızları değil; hayatın tüm alanındaki istikrarsızlığı temel almaktadır (Zafra, 2019).

KAYNAKÇA

- Akkuş Güvendi, M. (2019). Prekarya Tartışmaları Kavram, Tanım ve Durum. İnsan ve Toplum Dergisi, 9(4), 2-17.
- Amin, S. (2009). Dünya yoksulluğu, yoksullaşma ve sermaye birikimi. Mülkiye Dergisi, 33(262), 89-99.
- Bourdieu, P. (2000). Job Insecurity is Everywhere Now. Acts of Resistance Against the New Myths of our Time içinde. Polity Press: Cambridge.
- Butler, J. (2009). Performativity, Precarity and Sexual Politics. AIBR. Revista de Antropología Iberoamericana, 4(3).
- Çiğdem, S. (2019). Medya endüstrisinde serbest (freelance) gazetecilerin işgücü piyasası analizi. Doktora tezi.

- Çiğdem, S., & Erdoğan, E. (2019). Medya Endüstrisinde Yeni Bir Prekarizasyon Süreci Olarak Freelance Çalışma. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 159-169.
- Çiğdem, S., & Erdoğan, E. (2020). Türkiye’de Freelance Gazetecilerin Çalışma Koşulları. *Sosyoekonomi*, 28(46), 243-269.
- Dyer-Witthford, N. (2019). *Siber Proletarya: Dijital Girdipta Küresel Emek.* (Çev. Eylem Akçay). Z Yayınları: İstanbul.
- Dworkin, D. (2012). *Sınıf Mücadeleleri.* (Çev. Utku Özmakas). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Erdoğan, İ. (2018). Türkiye’de Freelance Gazetecilerin Perspektifinden Freelance Gazetecilik: Profesyonel Kimlik,(Dez) avantajlar ve Sorunlar. *İleti-s-im*, (29).
- Fernandes, V. T. (2020). O Precariado como Problema Sociológico. *Mediações-Revista de Ciências Sociais*, 25(1), 126-141.
- Fernández, C. S. (2016). La formación del precariado. *Intersticios. Revista sociológica de pensamiento crítico*, 10(2).
- Frase, P. (2013). The precariat: A class or a condition?. In *New Labor Forum* (Vol. 22, No. 2, pp. 11-14). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Fuchs, C. (2014). Bilişsel Kapitalizm ya da Enformasyonel Kapitalizm? Enformasyonel Ekonomide Sınıfın Rolü. (Çev. Kemal Özdil) (Der. Michael A. Peters ve Ergin Bulut) *Bilişsel Kapitalizm! Eğitim ve Dijital Emek içinde.* NotaBene: Ankara.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx* (Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz). NotaBene: Ankara.
- Fuchs, C. (2021). Büyük Veri Kapitalizmi Çağında Karl Marx. (Ed. David Chandler & Christian Fuchs) *Dijital Nesnelere Dijital Özneler Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar içinde.* (Çev. Gamze Boztepe). NotaBene: İstanbul.

- Gambetti, Z. (2008). Foucault’da disiplin toplumu-güvenlik toplumu ayrımı. *Mesele Dergisi*, 20, 1-9.
- Gentile, E. (2019). Siyasetin Kutsallaştırılması Seküler Din ve Totaliteryanizm Meselesine İlişkin Tanımlar, Yorumlar ve Düşünceler. (Çev. İsmail Ilgar). (Der. Iordahci, C.) *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde. 2. Baskı. İstanbul: İletişim.
- Gorz, A. (2011). Maddesiz Bilgi, Değer ve Sermaye. (Çev. Işık Ergüden). Ayrıntı: İstanbul.
- Hacısalıhoğlu, E. (2015). Kitap İncelemesi: Prekarya: Yeni ve Tehlikeli Bir Sınıf (Mı?). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 1-5.
- Hardt, M. & Negri, A. (2015). İmparatorluk. (Çev. Abdullah Yılmaz). Ayrıntı: İstanbul.
- Hardt, M. & Negri, A. (2019). Meclis. (Çev. Akın Emre Pilgir). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- İlhan, S. (2019). Neo-Liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 361-368.
- Jørgensen, M. B. (2016). Precariat–what it is and isn’t–towards an understanding of what it does. *Critical Sociology*, 42(7-8), 959-974.
- Kellner, D. (1999). Theorizing the present moment: Debates between modern and postmodern theory. *Theory and Society*, 28(4), 639-656.
- Kılıç, Y. (2009). Hannah Arendt’te “Yurtsuzluk” Fenomeni. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 12.
- Kızılca, F. K., & Kızılca, G. K. (2018). Türkiye’de İletişimciler ve “Preker” Emek: Gözden Kaçmış bir Veri Tabanından Bulgular. *Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi*, (29), 9-30.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault’nun “biyopolitika” kavramının teorik çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 193-218.

- Kutlu, D. (2015). Kitap İncelemesi: “Prekarya” Üzerine Eleştirel Notlar ve Düşünceler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(1), 223-236.
- Kutlu, D. (2018). Prekarya ve “Prekarya Bildirgesi” Üzerine Bir Kaç Soru, Gözlem ve Görüş. Çalışma Ve Toplum, 58(3), 1860–1880.
- Lazzarato, M. (2009). Neoliberalism in action: Inequality, insecurity and the reconstitution of the social. *Theory, culture & society*, 26(6), 109-133.
- Mackert, J. (2018). ‘We the people’: Liberal and organic populism, and the politics of social closure. *Populism and the Crisis of Democracy* içinde (ss. 91-108). Routledge.
- Mason, P. (2019). Apaydınlık Gelecek İnsanın Köktenci Bir Savunusu (Çev. Şükrü Alpagut). Yordam: İstanbul.
- Masquelier, C. (2019). Bourdieu, Foucault and the politics of precarity. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 20(2), 135-155.
- Merrifield, A. (2021). Marx’ın “Tehlikeli Sınıfları”. Textum. <https://textumdergi.net/marxin-tehlikeli-siniflari/> Erişim Tarihi: 08.02.2022.
- Moore, P. V. (2021). Dijitalleştirilmiş İşyerinde Etkin (Duygulanımsal) Güvencesizlik, Denetim ve Direniş. (Ed. David Chandler & Christian Fuchs) *Dijital Nesnelere Dijital Özneler Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar* içinde. (Çev. Gamze Boztepe). NotaBene: İstanbul.
- Muntaner, C. (2016). Global precarious employment and health inequalities: working conditions, social class, or precariat?. *Cadernos de Saúde Pública*, 32, e00162215.
- Oğuz, Ş. (2011). Tekel Direnişinin Işığında Güvencesiz Çalışma/Yaşama: Proletaryadan” Prekarya” ya mı?. *Mülkiye Dergisi*, 35(271), 7-24.
- Post, C. (2015). We’re All Precarious Now. *Jacobin Mag.* <https://www.jacobinmag.com/2015/04/precarious-labor-strategies-union-precariat-standing/> Erişim Tarihi: 01.04.21.

- Serter, O. (2015). Kitap İncelemesi: Modern Zamanların Tutunamayanları Prekarya: Sınıf mı, Sınıftan Kaçış mı?. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(1), 237-247.
- Sönmez, S. (2016). Bretton Woods, fordizm ve hegemonya. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(1), 43-62.
- Standing, G. (2015). The precariat and class struggle. RCCS Annual Review. A selection from the Portuguese journal Revista Crítica de Ciências Sociais, (7).
- Standing, G. (2020). Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf. (Çev. Ergin Bulut). İletişim: İstanbul.
- Swingewood, A. (2014). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. (Çev. Osman Akinhay). Dördüncü Basım. Agora Kitaplığı: İstanbul.
- Timur, T. (2017). Habermas'ı Okumak. 3. Baskı. Yordam Kitap: İstanbul.
- Uyanık, Ş. (2021). “Yeni Normal”den “Yeni Kölelik”e Dijital Emegın Sömürülmesi: Denetim ve Gözetim. (Der. Yasemin İnceoğlu & Savaş Çoban) Pandemi Neoliberalizm Medya. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Vatansever, A. (2013). Prekarya geceleri: 21. yüzyıl dünyasında geleceği olmayan beyaz yakalıların rüyası. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 1-20.
- Wright, E. O. (2016). Is the precariat a class?. Global Labour Journal, 7(2).
- Zafra, R. (2019). La precariatat dels privilegiats. <https://www.barcelona.cat/metropolis/ca/continguts/la-precariatat-dels-privilegiats>. Erişim Tarihi: 08.03.22.